

Особливості президентських виборів у США

*Роботу виконано на кафедрі країнознавства
і міжнародних відносин СХУ ім. Лесі Українки*

Досліджено особливості процедури обрання президента в сучасних США. Визначено причини, що зумовили формування складної двоступеневої системи обрання глави держави. Виділені сильні та слабкі сторони цієї системи.

Ключові слова: двоступенева система непрямих виборів, колегія виборців, праймеріз, кандидати.

Morenchuk A. A. Characteristics of the Presidential Elections in USA. The features of proceeding the new president on elections in the newest USA is being studied. Causes of forming complicated two-tier system of electing head of state is being identified. Strong and weak points of this system is being highlighted.

Key words: two-tier system of indirect elections, the board of voters, primaries, candidates.

Актуальність теми дослідження. Перед сучасною Україною надзвичайно гостро стоїть питання щодо реформування її політичної системи, тому вивчення досвіду інших країн стає важливою науковою задачею. Великий інтерес при цьому представляють США, де практика обрання президента має низку особливостей. Нещодавні вибори підживили загальну цікавість і засвідчили низку специфічних рис, притаманних для американської практики виборів.

Метою наукового дослідження є вивчення досвіду функціонування системи обрання глави держави в сучасних США.

Реалізація поставленої мети зумовила вирішення таких **завдань:**

- дослідити особливості процедури обрання президента в сучасних США;
- визначити причини, що зумовили формування складної кількоступеневої системи обрання глави держави;
- виділити сильні та слабкі сторони цієї системи.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Вибори президента США привертають пильну увагу. Це пов'язано з тим, що ця країна займає провідне місце у світовій системі міжнародних відносин. Крім того, президент тут є вищою посадовою особою, а також главою виконавчої влади, а процедура його обрання суттєво відрізняється від загальної світової практики.

Президентом США може бути обраний громадянин цієї країни за народженням, який досягнув 35 років, володіє виборчим правом і прожив у країні не менше 14 років.

Одна й та ж особа не може бути президентом США більше двох термінів. Ця норма встановлена XXII поправкою до конституції в 1951 р після того, як Ф. Рузвельт став президентом США четвертий раз і помер на своєму посту. До 1951 р. жоден (окрім Ф. Рузвельта) президент не зумів домогтися свого обрання більше, ніж на два терміни.

Президент США обирається на чотирьохрічний термін шляхом двоступеневих непрямих виборів. Сам виборчий процес організують партії, а безпосереднє голосування – місцева влада. Отже, в різних місцевостях США й оснащення різне, й процедури, й навіть виборчі закони. Суперечки вирішують у судах.

Спочатку відбуваються партійні вибори або праймеріз. Навесні року президентських виборів члени обох партій – Демократичної та Республіканської – визначаються між собою, хто буде їх представляти на президентських виборах.

Починаючи з 1852 р., кожен президент США був членом однієї з двох головних партій: республіканців або демократів. Демократи зазвичай підтримують ідею збільшення податків із метою розширення фінансування урядових соціальних програм. Республіканці, на загал, воліють нижчі податки та скорочення бюрократичного апарату. Але є низка інших менших партій: Лібертеріанська, Конституційна, Соціалістична, або Партія зелених. Кандидат також може бути незалежним – не пов'язаним із жодною партією. Треті партії невеликі за чисельністю. Але вони можуть вплинути на президентські вибори, відбираючи голоси від двох кандидатів з основних партій. Це інколи може бути вирішальним фактором у президентських перегонах.

Процес виборів можна розбити на три етапи: 1) відбір кандидата, коли політичні партії вирішують, кого слід висунути як свого представника й на чію користь слід організувати виборчу кампанію; 2) номінація, коли влада вирішує, які прізвища будуть фігурувати у виборчих бюлетенях; 3) власне вибори, коли виборець повинен віддати свій голос одному з кандидатів.

На думку багатьох політологів, першорядне значення має відбір кандидата. У США, як і в будь-якій демократичній державі, процес звуження кола претендентів здійснюють передусім політичні партії. Кожна з них відбирає своїх кандидатів, повідомляє їхні прізвища у виборчі комісії, а ті вносять їх у бюлетені для голосування.

З урахуванням того яка велика роль відбору кандидатів на демократичних виборах, важливо підкреслити, що Сполучені Штати – це єдина у світі держава, яка здійснює більшу частину цих номінацій на прямих первинних виборах. Майже в усіх демократичних країнах кандидати відбираються партійними лідерами або невеликими групами партійних активістів. Лише в декількох країнах – Бельгії, Німеччини, Норвегії та Фінляндії – існує практика, що нагадує первинні вибори, але, по-суті справи, такою не є: там кандидати відбираються таємним голосуванням членів партії певного округу. Отже, всюди, за винятком США, кандидатів відбирають кілька сотень або в кращому випадку кілька тисяч – партійних функціонерів [1].

У Сполучених Штатах висунування кандидатур на високі виборні посади проводиться під час прямих первинних виборів (праймеріз), тобто номінація лідерів відбувається шляхом безпосереднього волевиявлення громадян під контролем держави, а не на з'їздах партійної верхівки. Більше того (й це основна відмінність між американською системою первинних (попередніх) виборів й її європейським аналогом), закони держави, а не прийняті в тій чи іншій партії правила визначають, хто може бути допущений до цих виборів.

Прямі попередні вибори в США роблять процес відбору кандидатів набагато більш відкритим і дозволяють брати участь в ньому набагато більшій кількості людей, ніж в інших країнах світу [1].

Часто статистичні дані показують низьку виборчу активність американців. Але це пов'язано з тим, що в США, на відміну від інших країн світу, де реєстрація не вимагає від виборців ніяких зусиль, оскільки державні органи беруть ініціативу на себе й самі забезпечують те, що практично всі громадяни, що володіють виборчим правом, виявляються в списках, в Сполучених Штатах існує інший порядок: кожний штат регулює процедуру реєстрації й тому багато потенційних виборців повинні прикласти певні зусилля для того, щоб їх внесли у виборчі списки. Ні один чиновник не стане це робити за них. Більше того, в більшості демократичних країн громадянин, змінюючи місце проживання, автоматично вибуває з попередніх списків і так само автоматично потрапляє в нові, не прикладаючи до цього ніяких зусиль. Водночас американець переїжджаючи з одного штату в інший, вибуває зі списків, а в нові не вноситься. Тому слід розуміти що частка тих, хто бере участь у виборах до кількості повнолітніх жителів США (у т. ч. негромадян, які часто потрапляють до статистики) є відносно невисокою

– десь на рівні 50 %. Водночас відсоток зареєстрованих виборців, які беруть участь у виборах в США, зазвичай, високий – на рівні 90 % [1].

У 1993 р. конгрес прийняв закон, який отримав назву «Motor Voter» і був покликаний спростити порядок реєстрації й, відповідно, сприяти підвищенню виборчої активності громадян. Нове законодавство вимагає, щоб уряди штатів реєстрували виборців одночасно з отриманням ним водійських прав, щоб зареєструватися можна було по пошті й щоб бланки реєстрації можна було отримувати в відомствах, що відповідають за соціальний захист і т. п. [1].

Кандидати приїжджають в усі ключові штати, де проходить голосування, для зустрічей із виборцями, а також беруть участь у численних телевізійних дебатах.

Рідко який кандидат вступає у виборчу боротьбу, маючи готовий бюджет. Гроші збираються під час перегонів. Напрямую або через Комітет політичної активності (КПА) виборці надсилають пожертви тим кандидатам, яких вони підтримують, та які, на їхню думку, можуть перемогти, про що й свідчать результати в перших штатах. КПА мають суттєві обмеження щодо того, хто може жертвувати, й на яку суму (не більше 5000 дол. із людини).

У 2012 р. Верховний суд США ухвалив рішення, яке відкрило дорогу для суттєвих пожертв від корпорацій та організацій. У рішенні, яке більше відоме як Citizen United, суд погодився з позивачем, що «корпорації теж люди», як колись сказав кандидат у президенти Мітт Ромні, а значить їхні права теж захищені Першою поправкою Конституції про свободу слова. Супер-КПА (Super PAC) мають діяти окремо від штабів кандидатів, але можуть як агітувати за свого кандидата, так і здійснювати атаки в медіа на його опонентів. І тут вже йдеться про величезні суми. Під час минулих виборів супер-КПА витратили понад 600 мільйонів доларів. Окрім прихильності виборців та фінансів, кандидати також змагаються за так звані ендосументи, або схвалення від високопосадовців з їхньої партії, релігійних лідерів, просто відомих людей чи впливових медіа [2].

Висновки щодо того, хто найімовірніше стане кандидатом від Демократичної та Республіканської партій, можна робити після 1 березня, коли в так званий супер-вікторок голосують одночасно 13 штатів.

Перемога на праймеріз в кожному штаті за допомогою складної формули перераховується у кількість делегатів, які будуть вирішувати, хто саме буде представляти партію на президентських виборах під час партійних зборів. Обирають американці не безпосередньо президента, а виборців так званої Колегії виборців.

Під час виборів формується особливий орган – Колегія виборців (вибірників), яка потім обирає президента. Кожен штат у колегію обирає стільки виборців, скільки від нього в сумі обирається сенаторів і представників у Конгресі. Відповідно, число виборців від кожного штату відрізняється. Аляска, Род-Айленд обирають найменше число виборців – по 3 (кожний із цих штатів представлений у Конгресі двома сенаторами й одним представником), штат Арканзас – 6 (2+4), Техас – 32 (2+30). Найбільше число обирає Каліфорнія – 54 (2+52) [4].

Кожна партія в окремому штаті висуває єдиний список виборців. Голосування йде за список загалом. Якщо партія набирає відносно більшість голосів у межах одного штату, в колегію виборців обирається весь її список.

Для обрання президентом необхідно набрати 270 голосів виборців або більше, тобто більше половини від їх загального числа. Наприклад, для цього достатньо перемогти всього в 11 (з 50) найбільших штатах або в 40 дрібних і середніх штатах [4].

Якщо жоден кандидат не набере більшості голосів колегії виборців, президента з трьох кращих за результатами виборів кандидатів обирає Палата представників Конгресу, а віце-президента – Сенат. Палата представників двічі вирішувала долю президентських виборів – у 1800 й 1824 рр. До призначення віце-президента Сенатом справа доходила лише одного разу – у 1836 р. [3].

У парі з президентом обирається й віце-президент. Він повинен відповідати тим самим вимогам, що й кандидат у президенти. Віце-президент головує в Сенаті й

допомагає президенту в його діяльності. У разі смерті або відставки президента віце-президент стає президентом до закінчення поточного чотирьохрічного терміну. Якщо став вакантним пост віце-президента, нового віце-президента призначає президент, після чого його затверджують обидві палати Конгресу більшістю голосів.

Вибори президента США проходять у чітко визначений термін: перший вівторок листопада, крім 1 листопада, а вступ на посаду відбувається – 20 січня наступного року. На перших 15 президентських виборах штати самі вибирали собі для них дати. Однак поліпшення засобів зв'язку, зокрема поява телеграфу, викликало побоювання, що штати, де вибори відбуватимуться раніше впливатимуть своїми рішеннями на виборців, що голосуватимуть пізніше. Тому Конгрес у 1848 р. призначив дату на всі штати.

Місяць і день були вибрані не випадково. Вибір листопада як місяця, на який припадають президентські вибори, пов'язаний із тим, що на той час, середину XIX ст., більшість американців були фермерами. У листопаді якраз закінчувався збір врожаю, а зимова негода ще була попереду. Щодо вівторка, то це пояснюється тим, що дороги тоді були поганими, а в деяких місцинах були зовсім відсутні й для того, щоб дістатися до виборчої дільниці інколи потрібно було потратити цілий день. Конгрес не хотів примушувати виборців подорожувати в неділю, важливий день для християн. Тому, понеділок було обрано днем виїзду для виборців, а вівторок – голосування.

Система непрямих виборів через свою складність й заплутаність може спотворити волевиявлення народу. Таке в історії США траплялося вже кілька разів. У 1876 р. перемогу на прямих виборах здобув демократ С. Тілден, але за результатами непрямих виборів президентом став республіканець Р. Хейс. У 2000 р. на прямих виборах перемогу отримав А. Гор, який випередив Дж. У. Буша-молодшого більше, ніж на півмільйона голосів по країні. Однак перемога Дж. У. Буша в штаті Флорида з перевагою в 537 голосів дала йому всі 6 мільйонів голосів Флориди (включаючи близько 3 млн голосів, поданих за А. Гора). В результаті голосів усіх 25 вибірників від Флориди, які дісталися Дж. У. Бушу, він отримав 271 виборщиків по країні проти 267 у А. Гора. Протест команди А. Гора, яка звинуватила губернатора Флориди Джеба Буша (брата Дж. У. Буша) й виборчу комісію штату в необґрунтованому «бракуванні» близько 19 000 бюлетенів, поданих у Флориді за А. Гора (що й дало Бушу перевагу в 537 голосів і всі голоси Флориди), був відхилений спочатку Верховним судом Флориди, потім – Верховним судом США, сім із дев'яти членів якого були призначені при республіканцях. Перерахунок голосів, поданих за А. Гора у Флориді, що проводився з метою виявлення «неврахованих» бюлетенів, був припинений. Дж. У. Буш був оголошений 43-м президентом США [4].

Ця незвичайна виборча система була створена в XVIII ст. авторами американської Конституції й стала компромісом між прихильниками прямого всенародного голосування й тими, хто хотів, щоб президента обирали законодавчі органи штатів. Тоді ще не з'явилися політичні партії й деякі батьки-засновники США побоювалися, що при прямому голосуванні буде величезна кількість претендентів на посаду президента.

У 1960-ті рр. в США розглядалося питання про заміну системи непрямих виборів на прямі вибори, за зразком загальнопоширеної практики. Однак, ця реформа не мала перспективи. Для внесення змін до конституції США необхідна ратифікація поправки парламентами 3/4 штатів. Дрібні й середні штати, яких більшість (39 із 50), виступили проти цієї поправки, оскільки в разі її прийняття кандидати в президенти не боротимуться за кожен штат, припинять обіцяти що-небудь конкретним невеликим штатам, а зосередять свої зусилля тільки в десяти великих штатах. У результаті середні й дрібні штати втратять вплив на процес виборів президента, а вони цього не бажають. Перейти на пряму систему виборів у 2001 р. також обіцяв і Дж. У. Буш. Однак через «надзорсткість» конституції США домогтися заміни системи виборів президента, яка існує вже понад 200 років, практично неможливо, й ця архаїчна система швидше за все буде діяти ще тривалий час.

Висновки. Таким чином процедура обрання президента США має низку унікальних особливостей. Значною мірою це зумовлено тим, що політична система країни формувалась в кінці XVIII – середині XIX ст. й накопиченого досвіду функціонування демократичних республік із федеративним типом устрою було дуже мало. Водночас «жорсткий» характер конституції США заважає її реформувати й вносити радикальні зміни. Незважаючи на те, що обрання глави держави здійснюється опосередковано через колегію виборців, процедура не обмежує демократію, так як загальна маса виборців відіграє ключову роль при визначенні кандидатів на пост президента країни. Крім того, ця система загалом позитивно сприймається невеликими за кількістю населення штатами, так як дає змогу зберегти роль у політичному процесі й змушує систематично звертати увагу кандидатів на пост президента на проблеми розвитку окремих штатів.

Джерела та література

1. Алмонд Г. Сравнительная политология сегодня. Мировой обзор. Учебное пособие для студентов-политологов / Сокращенный перевод 7-го издания с английского языка А. С. Богдановского, Л. А. Галкиной / Г. Алмонд, Дж. Пауэлл, К. Стром, Р. Далтон / Науч. ред. перевода : М. И. Ильин, А. Ю. Мельвиль. – М. : Аспект Пресс, 2002. – 537 с.
2. Виборча система США: правила і процедури, недоліки і переваги [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://snip.net.ua/20160222/vyborcha-systema-ssha-pravyly-i-protsedury-nedoliky-i-perevagy/>
3. Горшеньова М. С. Конституційне право зарубіжних країн : навч. посіб. / М. С. Горшеньова, К. О. Закоморна, В. О. Ріяка. – К. : Юрінком Інтер, 2007. – 544 с.
4. Якушев А. В. Конституционное право зарубежных стран (конспект лекций в схемах) / Автор. материал : А. В. Якушев, ред.-составитель : В. П. Водопьянов. – М. : Приор-издат, 2004. – 368 с.